

DUES PERSONALITATS LITERÀRIES DEL VALLESPÍ:
ESTEVE CASEPONCE (1850-1932)
I EDMUND BRAZÈS (1893-1980)

Cristià Camps

Quan evoquem el moviment literari de la Catalunya del Nord a partir del 1900, pensem tot seguit a Joan Amade i a Josep-Sebastià Pons, però dues altres personalitats han jugat un paper no negligible, volem parlar d'Esteve Caseponce i d'Edmund Brazès.

Mirant la seva data de naixença (1850), Esteve Caseponce hagués pogut prendre una part activa a la primera generació de la renaixença rossellonesa, amb els Pepratx, Boher i Bonafont. Però cal esmentar que la seva producció literària va començar tot just el 1907, i per tant, més tard que les primeres obres dels seus contemporanis.

Esteve Caseponce va néixer a Ceret, a un barri veí del Castellàs; el seu pare, Janerill, era un bracer especialitzat dins la sega manual, i amb la dalla no tenia competidors, perquè era molt valent i hàbil. Així, cobrava més que els altres, però tenia totes les penes del món per criar set fills.

Nogensmenys, gràcies al treball del pare, als estalvis de la mare i als diners que cobraven els germans majors, tres fills podran fer estudis i tindran professions honroses: Josep serà un mineralogista acreditat, Joan tindrà una empresa important a Perpinyà, i Esteve serà sacerdot.

Després del col·legi Sant Miquel de Ceret, E. Caseponce deixa aquesta vila pel gran Seminari de Perpinyà; el 1871, és nomenat professor a la Institució Sant Lluís de Perpinyà, on restarà fins el 1875, data de la seva afectació, com a vicari, a Argelers. L'any següent, farà ministeri a Perpinyà, tot primer a Sant Jaume, i després a Sant Josep (1881). El 1882, és vicari a Ribesaltes, tres anys més tard, és rector de Trevillac, i el 1890 el trobem altra vegada a la Institució Sant Lluís de Perpinyà, com a Prefecte de disciplina, on quedarà vuit anys, abans d'acabar la seva carrera eclesiàstica a Arles de Tec, com a rector-degà (1898).

En aquesta parròquia, Esteve Caseponce va a afirmar-se com un defensor ardent de la llengua catalana. Però ja no és molt jove, voreja els cinquanta anys. Fins ara, Caseponce no s'havia dedicat a la parla dels avis. La seva primera publicació literària *Contes vallespirencs*, data del 1907 - La *Garbera catalana* del Pastorellet de la Vall d'Arles era del 1884 -. Senyalem que els seus *Contes* apareixien cada dissabte dins l'hebdomadari *La Croix des Pyrénées-Orientales*, sota el pseudònim de En Mir i Nontoquis. Escriptors barcelonins, famosos, celebraven l'art i la destresa d'en Caseponce; Francesc Mateu, per exemple, afirmava que cadascun dels *Contes* era "una llesca de pa tendre".

El que pot parèixer estrany, és aquesta vocació espontània, però tardana, que coincidia amb la nominació a Arles de Tec. Edmond Brazès en dóna una explica-

ció que sembla plausible. Seria una parroquiana, Tata Zot, abreviació de Teresa, que hauria fet decidir la inspiració de mossèn Caseponce. Aquesta persona, d'una edat venerable, hauria acumulat un grapat de contes, i, gràcies a una memòria fidel i a la fantasia de la seva imaginació, tenia el do de contar. Mossèn Caseponce, gran admirador de relats d'aquell gènere, era meravellat per la riquesa de contes de la seva parroquiana, i així hauria nascut la seva vocació. Només doncs havia de transcriure aquella literatura popular tramesa oralment.

Enric Guiter, per la seva part, concep que una altra influència podria haver jugat, la de Monsenyor de Carsalade, el bisbe de Perpinyà, que encoratjava alguns dels seus sacerdots a conrear la llengua catalana i a fer obra literària. ⁽¹⁾

E. Caseponce parlava amb els obrers, éssers humils i senzills, i, durant les seves converses amb un ferrer, un carboner o un traginèr, apuntava el mot o el gir que venien llavors a enriquir el seu vocabulari i la seva manera d'expressar-se.

Pons ha dit tot l'interès que prenia amb la prosa de Caseponce: *Jo admirava en els Contes aquells personatges que s'agermanaven amb el sol i la lluna o amb l'absència del sol i de la lluna, i, per altra banda, la naturalitat de la llengua, que portava el ressó de la que havia oïda en ma infantesa, una llengua insubstituïble i neta-ment lligada a tals meravelles. Era el nostre parlar, tal com rajava ja enrera, quan encara no s'havia enterbolit i la gent ho sabia tot dir amb una frase escoladissa*" ⁽²⁾

Aquest contista fou incomparable al Rosselló. Les seves narracions són útils i agradables. Joan Amade no vacil·là a dir que s'ha delectat en la lectura dels seus, quan es sentia particularment de la vida a la vila, i enalteix una de les qualitats mestresses d'Esteve Caseponce, a saber "*la seva constant i sorprenent traça a passar, durant els Contes, del domini del real a l'irreal, és a dir, de la vida al somni, de l'observació a la fantasia, més ben dit encara, al meravellós*". ⁽³⁾

Després dels *Contes vallespirencs*, Caseponce ens ha ofert *Cent i una faules de La Fontaine*, adaptació de les faules de l'escriptor francès, seguides de *Altra manada de faules de La Fontaine* ⁽⁴⁾. El faulista es dobla d'un contista. Les seves historietes són admirables, perquè són riques de veritat, divertides i instructives al mateix temps; els diàlegs s'adapten al quadre nord-català i les digressions s'insereixen a cada pas i molt oportunament. Un matís personal, original, benivolent, es desprèn d'aquestes faules.

S'han de senyalar encara *Monòlegs vallespirencs*, *Llevants de taula*, *Del temps de les encantades*. La seva darrera obra fou un recull poètic, *Camí fent*, on va consignar particularment els records de la seva infància a Ceret.

Caseponce va assistir, també, al Congrés de la Llengua catalana, a Barcelona, el 1906; va ser mantenidor dels Jocs Florals de la llengua catalana (Barcelona, 1920) i dels Jocs Florals de la Ginesta d'Or (Perpinyà, 1930). El 1931, rebia un homenatge, en un àpat de Can Mai Tanquis, al qual participaven la Colla del Rosselló, la Universitat de Barcelona, la Cloucado de Moissac, representants de la municipalitat de Ceret, una cobla i escriptors com Pierre Camo, Joan Amade i J.S. Pons, Henry Muchart. J. Amade va escriure: "*És una de les figures més representatives de les lletres catalanes rosselloneses. Prosista i poeta, té darrera d'ell una obra que compta i la seva contribució a nostra Renaixença és de molt bona qualitat*". ⁽⁵⁾

Constantment preocupat per la recerca de la tradició i el desig de perpetuar l'idioma català, havia consignat, dins el prefaci de les seves últimes traduccions de les *Faules de La Fontaine*, el que pensava de la llengua dels avis: “*I mireu-vos aquí perquè m’he esforçat en provar que la llengua de les nostres mares pot dir-ho tot bé i honestament, pot enraonar de les coses de l’esperit i del cor, pot tractar de religió i de ciències metafísiques o naturals, pot conservar les tradicions santes de la llar i de l’avior tan bé com qualsevol altra llengua; i es mereix per conseqüent d’ésser honorada, estimada i conreada com el mateix francès. En una paraula: que és un tresor que el passat ens ha confiat, i que seria criminal de deixar perdre*”.⁽⁶⁾

Sempre prest a defensar la llengua catalana, l’esperit, els costums, ha deixat una obra que, per la manera, l’originalitat, la matèria, li ha valgut els elogis dels crítics més severs, Amade i Pons per exemple; el poeta d’Illa li ha adreçat un poema, *Elogi de mossèn Esteve*, que ha volgut incloure dins el seu recull de prosa, *Llibre de les set sivelles*. Vet aquí un extracte:

“*I vós, mossèn Esteve, fent conversa,
haureu arreplegat per tot camí
aquesta poesia avui dispersa
i l’haureu feta resplendir*”⁽⁷⁾.

Recordem que el prosista-faulista-poeta que fou Esteve Caseponce va influenciar molt J.S.Pons, dins la prosa catalana: “*Posat a reflectir sobre les circumstàncies naturals que m’han menat al conreu de la prosa narrativa, no em puc estar de dir que m’hi ha ajudat el seu exemple*”, subratlla l’autor del *Llibre de les set sivelles*.

Edmund Brazès va nèixer també a Ceret, on va exercir la professió de barber. Amb els Jocs Florals de la Ginesta d’Or, animat pel gust d’escriure, Brazès ha pogut expressar-se plenament i les seves poesies van ser premiades molt sovint. Va ser membre de Nostra Terra.

Deixeble i amic de Pons, corresponia amb el poeta d’Illa, que li va aportar consells en matèria de poesia. El més bell compliment que hagi pogut fer Pons respecte a Brazès és el següent: durant un àpat a Illa (la data no és precisada), Camille Descossy parlava amb Pons de coses i altres, pintura, literatura, i Pons va dir: “*No li dic que sóc el més gran poeta del món. Però sóc poeta i mai he trobat un poeta dins ma vida... si no Valery i Brazès*”⁽⁸⁾. Pons el qualifica de “*pastor de Fontfreda, amic dels focs follets i de les carlines que són la corona de les fades*”⁽⁹⁾. Dins una carta, Pons enalteix els mèrits de l’autor: “*He vist dins la seva obra molts detalls encantadors... Les seves dues històries de la Guilla Esquellera i de Bonic són molt belles i plenes de verdadera poesia. Així com la de les llebres de Pasqües*”⁽¹⁰⁾. Una altra carta és també elogiosa: “*El seu llibre sent els boscos i fa viure un món meravellós, i mentre més s’avança dins la lectura, més les peces esdevenen delicades i fines. Aporta dins el concert massa reduït de les nostres lletres rosselloneses l’ànima d’un boscairol o bosquerol meravellat*”⁽¹¹⁾.

Sempre atent a les produccions del seu amic Brazès, Pons no deixa d’exaltar les seves qualitats de poeta: “*He llegit vostres poesies amb l’atenció que mereixen i amb molt plaer perquè mostren qualitats naturals que les distingeixen. Hi ha la*

fragància i també el misteri dels boscos de Ceret que voldria poder recòrrer amb vos-tè" (12).

Una carta del maig del 1947 al·ludeix a un dels seus reculls: "*Espero que un dia vostè em donarà el seu recull. Hi ha molt encant i una visió molt personal*" (13). Al contacte del mestre, els progressos realitzats per Brazès van ser constants. Per marcar la seva amistat amb en Brazès, Pons va acceptar d'escriure una prefaci a "*L'Ocell de les cireres*" (1957): "*La seva poesia és ceretenca de ple a ple. Ho és per la seva fidelitat, pels motius que la inspiren, pel to intensament familiar que la bressa, i més encara, per l'harmonia que l'ordena*" (14). Pons acaba amb aquestos mots elogiosos: "*No hi ha dubte: amb la seva tria original de paraules la veu d'en Brazès és la més fina de tot Vallespir*" (15).

Pons i Brazès es comprenien l'un a l'altre, i com a poetes, recorrien els camps, els prats i els boscos, observant tal arbre, examinant tal insecte, deturant-se a tal planta o interrogant-se sobre tal paisatge.

Per Brazès, la desaparició de Pons va ser molt dolorosa; el que havia esdevingut un dels seus confidents, un dels seus amics més sincers, el que s'havia dignat a llegir i corregir els seus manuscrits acabava de morir. El poeta de Ceret ha pogut expressar els seus sentiments en un discurs pronunciat al curs de la inauguració d'una font a Illa: "*De veritat, la desaparició de J.S. Pons ha estat per mi una trenca-dura a l'estructura del meu pensament, una esllavissada al camí de la vida. Recordo amb melangia la simpatia, l'amistat que em demostrava l'autor de Canta-perdiu, al punt de confondre'ns, de fer una unitat dins certes formes del concepte poètic. Afi-nitats també de naturalesa pròpia que em fan acudir una declaració que Pons em féu espontàniament: "He menester de tu com has menester de mi", mateixes secretes afi-nitats que agermanaven aquelles dues fonts properes, compartidores de la mateixa aigua, d'un mateix llenguatge, fins el dia on la del raig més abundant es va estron-car..."*" (16).

Edmund Brazès va publicar el 1965 *Històries de veïnat* i el 1970 *La Neu*.

El 1979, la revista *Terra Nostra* li consagrava el N° 34, on es pot llegir sota el títol *Els tres ocells* un ramat de records sobre la primera guerra mundial.

No es pot parlar de Brazès sense evocar Pons, ni de Pons sense citar l'autor de *Cantilena*. Una de les poesies de Brazès va dedicada al mestre, *Elogi de les aigües clares*. (17)

A més dels reculls poètics, Edmund Brazès ha escrit articles (18), contes (19) i ha pronunciat varis discursos als Jocs Florals de la Ginesta d'Or.

Així, al costat de Joan Amade i de J.S. Pons, dos fills de Ceret han participat al moviment literari nord-català, cadascú a la seva manera. Esteve Caseponce, amb els *Contes* i les *Faules*, ha contribuït amplament a l'èxit de les lletres rossello-neses, i Edmund Brazès ha deixat una obra remarcable.

L'ocell de Ceret, que ve de morir, no cantarà més, i la seva mort és una pèrdua per les lletres catalanes.

NOTES

- (1).– Enrie Guiter, *Literatura rossellonesa moderna*, Perpinyà, 1973, \$44.
- (2).– J.S.Pons, *Llibre de les set sivelles*, p. 12.
- (3).– J.Amade, “*Un conteur populaire*”, *Vallespir*, N° 3, 1931, p. 15.
- (4).– J.S.Pons ha escrit el prefaci de *Espigolada en les Faules de la Fontaine*.
- (5).– J.Amade, op. cit., p. 15.
- (6).– cf. Enrie Guiter, op. cit., \$ 44.
- (7).– J.S.Pons, *Llibre de les set sivelles*, p. 13.
- (8).– Extracte dels *Mémoires* inèdits de Camille Descosy.
- (9).– Carta de Pons a Brazès, març 1941, inèdita. Conservada a Ceret per E.Brazès.
- (10).– Carta de Pons a Brazès, sense data, deu ésser de 1940, perquè Pons parla de la mobilització. Inèdita.
- (11).– Carta de Pons a Brazès, sense data, deu ésser de 1950, perquè Pons fa al·lusió a l'edició de luxe de *Concert d'été*. Inèdita.
- (12).– Carta de Pons a Brazès, sense data, però posterior a la publicació de *Cantilena*, a la qual al·ludeix l'autor. Inèdita.
- (13).– Inèdita.
- (14).– J.S.Pons, “Tres paraules...” (prefaci a *L'Ocell de les cireres*), p. 8.
- (15).– id., p. 11.
- (16).– E.Brazès, “Per la inauguració d'una font”.
- (17).– E.Brazès, “Elogi de les aigües clares” (A.J.S.Pons), *Le Cri Cérétan*, 20 novembre 1947.
- (18).– cf. *Le Courrier de Céret*, *Vallespir*, *Le Cri Cérétan*, *Tramontane*.
- (19).– cf. *Le Cri Cérétan*.